

Role autority a meze důvěry v dnešní společnosti

Markéta Sedláčková

Anotace

Východiskem pro uvažování o roli autority v dnešní společnosti je sociologický pohled, který srovnává postavení autority v tradiční, moderní a dnešní postmoderní společnosti. Vztah k autoritě se v naší vysoce individualizované společnosti jeví jako dosti ambivalentní: Na jednu stranu autority odmítáme jako omezení naší svobody, na druhou stranu se k nim upínáme až s přehnanou vírou a přenášíme na ně odpovědnost za naše jednání. Při uvažování o vztahu k autoritě proto považuji za důležité rozlišení dvou typů vztahů – důvěry a víry. Toto rozlišení otevírá důležitou otázku přiměřené míry očekávání vůči autoritě, rozdělení odpovědnosti při rozhodování a mezi zasahování autority do osobního života druhých. Poukazuji na dva extrémní postoje. První představuje velmi úzké vymezení role autority jako osoby předávající pouze své specializované vědění s distancováním se od jakékoli odpovědnosti za důsledky jednání, tedy distanc od morální odpovědnosti autority. Druhým extrémem je situace, kdy si autorita tak zvaně „hraje na boha“ a k autoritě se obrací důvěřující ve slepé víře, umožňující mu zbavovat se odpovědnosti za rozhodování o vlastním životě.

Abstract

The article treats the role of authority in today's society from the sociological point of view, which compares the status of authority in the traditional, modern and postmodern society. The attitude toward authority in our highly individualized society seems to be quite ambivalent: on the one side we reject authorities as a limitation of our freedom, on the other side we attach to them with an exaggerated

¹ Článek volně navazuje na příspěvek v rámci teologického fóra, které připravilo SET na téma *Pojetí autority duchovního v 21. století* dne 23. března 2015 v Praze.

faith and we pass our responsibilities on them. So if I reflect on authority, I consider important to distinguish between two types of relations—trust, and faith. This differentiation opens an important question of the accurate measure of expectation towards authority, the distribution of responsibility and limits of intervention of authority to personal lives of others. I point out to two extreme approaches. The first is represented by a very narrow definition of authority as a person transferring only its specialized knowledge with distancing itself from any responsibility, especially the moral responsibility. The other extreme represents the situation when the authority is “playing God” and the trusters approach an authority in a blind faith, which allows them to surrender the responsibility for their own lives to the authority.

Autorita v hyperindividualistické společnosti

Řekneme-li v dnešní společnosti „autorita“, má to spíše negativní význam, případně to zní lehce zastarale. Vybaví se nám například spojení „autoritativní výchova“, která se dnes přece už nenosí, nebo přímo „autoritářský režim“ a u něj je už znaménko zcela jasné. Proč tomu tak je?

Typickým sociologickým pohledem na sociální fenomén je jeho analýza v třech různých stádiích, kterými si dle sociologů evropská a americká civilizace prošly: společnost tradiční (středověk, počátek novověku do 18. století), společnost moderní (od průmyslové revoluce do padesátých až šedesátých let 20. století) a společnost postmoderní či pozdně moderní (od 70. let dosud). Jestliže už doba moderní byla otci sociologie v druhé polovině 19. století označována za dobu vzrůstajícího individualismu (například Max Weber, Émile Durkheim), jak hodnotí v tomto ohledu sociální vědci dobu současnou? Například francouzský sociolog Gilles Lipovetsky již v osmdesátých letech minulého století hovořil o narcistní společnosti,² současný americký ekonom a ekolog Bill McKibben popisuje naši společnost jako hyperindividualistickou.³ Jaký prostor může mít vnější autorita ve světě, kde se místo na ostatní už díváme okouzleně jen sami na sebe (dobrým příkladem je popularita fotky sebe, takzvané selfie) a v níž jsme vztahy s lidmi odstavili až na druhou kolej za prioritu osobního finančního a kariérního úspěchu? V dnešní společnosti je „nepřijemné“ slovo autorita nahrazováno raději pojmy jako osobnost (nejčastěji v oblasti kultury, umění) či expert (v oblasti vědy). Nepřicházejí ale naše společnosti svržením pojmu autorita do propadliště dějin o něco důležitějšího?

² Lipovetsky, Gilles. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. Praha, Prostor, 2003 (orig. 1983 a 1993).

³ McKibben, Bill. *Deep Economy: The Wealth of Communities and the Durable Future*, Oxford: Oneworld publications, 2007.

Sociologický koncept autority

Slovo autorita pochází z latinského slovesa *augere*, znamenajícího růst, posílit, podpořit, uplatnit. Autorita je definována jako „osoba, jejíž názory, postoje a rozhodnutí členové skupiny přijímají a řídí se jimi,“ a zároveň vyjadřuje „vztah k tomu, od něhož taková rozhodnutí, rady a postoje očekávají.“⁴ Sociologicky můžeme autoritu vymezit jako „formu uskutečňování moci, která je založena na více či méně obecném uznání oprávněnosti (legitimity) vlivu určité osobnosti, instituce nebo skupiny.“⁵ Pojem legitimacy a mocenské autority zavedl do sociologie německý sociolog Max Weber již v druhé polovině 19. století a vytvořil typologii legitimizace moci, která inspirovala k přemýšlení nad rolí autority ve společnosti dodnes. Weber rozlišil autoritu založenou na tradici, charismatu (určité osoby) a racionální legitimitě.⁶ Jestliže autorita v tradiční společnosti byla založena především iracionálně, na posvátnosti prastarých tradic, případně se odvíjela od uchvácení mimořádnými schopnostmi určité osoby, charismatu (spasitel, prorok, hrdina národa), pro moderní společnost považoval Weber za odpovídající typ racionálně legální, opírající se o víru v právo, platnost neosobních pravidel (byrokracie) a v zákonnost příkazů vydávaných oficiálními autoritami. Jak všichni víme, 20. století odhalilo jak iracionalitu moderní společnosti a snadnou zlákatelnost mas charismatickými vůdci na straně jedné, tak nebezpečí slepé poslušnosti byrokratickým pravidlům na straně druhé.⁷ V šedesátých letech americký psycholog Stanley Milgram ve slavném pokusu dokázal, jak silný je sklon moderního člověka poslechnout formální autoritu, i když nařizuje něco, co je proti vlastnímu svědomí.⁸ Izraelsko-americký sociolog Amitai Etzioni ve své knize *Aktivní společnost*⁹ zase poukázal na to, že každá autorita, která se snaží zneužít svého postavení ve společnosti, tak nemůže učinit, nepomůže-li jí k tomu i druhá strana, tedy příliš se podrobující a odpovědnosti se dobrovolně vzdávající lid, pasivní občané. Tyto výzkumy poukazují na skutečnost, že problém není v autoritě samotné, neboť bez skutečných autorit – přirozených i formálních – se lidské společnosti obejít nemohou,¹⁰ ale ve vztahu k autoritě. Jakým způsobem se můžeme k autoritě vztahovat?

⁴ Wikipedie. Heslo: Autorita. [on-line] Citováno 5. 12. 2015. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Autorita>.

⁵ *Velký sociologický slovník*, kolektiv autorů, Praha: Karolinum, 1996, str. 117.

⁶ Weber, Max. *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*. Praha, Mladá fronta, 1997.

⁷ Všele doporučuji k četbě knihu polského sociologa Zygmunta Baumana *Modernita a holocaust* (Praha, SLON, 2003).

⁸ Milgram, Stanley. "Behavioral study of obedience." *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963, č. 67, str. 371–378.

⁹ Etzioni, Amitai. *The Active Society*. New York, The Free Press, 1968.

¹⁰ Arendt, Hannah. *Krise kultury*. Praha, Mladá fronta 1994 (orig. 1961).

Dva typy vztahu k autoritě: víra a důvěra

V případě, kdy je moci nad někým dosaženo vnějšně, fyzickým či psychickým násilím, nelze mluvit o autoritě. Vztah k autoritě je založen vnitřně na základě naší víry či důvěry v určitou osobu či instituci. Co to ale znamená, někomu věřit či důvěřovat, a jak se tyto dva principy od sebe liší?

Víru můžeme definovat jako „úplnou důvěru v osobu či věc, věření, které není založené na důkazu.“¹¹ Poetickou, ale zároveň vědecky velmi přesnou definici najdeme v Bibli v listu Židům: „Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a být si jist tím, co nevidíme“ (Židům 11,1).¹² Obě tyto definice naznačují, že víra prakticky vyjadřuje myšlenku „důvěřuji i přesto, že“: selský rozum mi říká něco jiného, mé zkušenosti jsou jiné, můj rozum je v koncích, na základě své dosavadní životní zkušenosti se již neodvažuji doufat. A přesto se rozhoduji věřit. Dánský filozof Søren Kierkegaard hovoří o takzvaném „skoku víry“, skoku do prázdna, který se člověk rozhodne učinit, stojí-li v tváři v tvář realitě, která ho přesahuje. Činí tak v plné odhalenosti a vzdání se napospas vyššímu principu. Takovéto vymezení víry směřuje k tomu, že víra by měla být prakticky vyhrazena pouze pro vztah člověka k Bohu, neboť vůči komukoli jinému by se jednalo o sebeohrožující a v důsledku nezodpovědný krok. Pro oblast mezilidských vztahů včetně vztahu k autoritě je tedy případný typ důvěry.

Důvěru můžeme obecně definovat jako „víru ve spolehlivost, pravdivost či schopnost určité osoby či věci“.¹³ Lze ji také vymezit do jisté míry negativně jako „víru, že něco/někdo je dobrý upřímný a poctivý a nebude se nás snažit nijak poškodit či oklamat.“¹⁴ V obou případech definice naznačuje, že důvěra předpokládá dvoustranný vztah, ve kterém na jedné straně stojí aktivní subjekt, který se rozhoduje k důvěře, spoléhá se na něco či někoho, a na druhé straně je objekt důvěry, který se vyznačuje určitými vlastnostmi či schopnostmi. Německý sociolog Niklas Luhmann důvěru definuje jako „obecné očekávání, že druhý ovládne svou svobodu, svou možnost jednat jinak a bude jednat v souladu se svou osobností nebo spíše s osobností, kterou prezentuje navenek, tedy činí sociálně viditelnou.“¹⁵ Pro naše uvažování o vztahu k autoritě je důležitý Luhmannův důraz na vědomí rizika, které na sebe člověk

¹¹ The American Heritage Idioms Dictionary. Heslo: Faith. [on-line] Houghton Mifflin Company, 2002. Citováno 5. 12. 2015. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/browse/faith>. “Faith is complete confidence or trust in a person or thing; or a belief not based on proof.”

¹² Bible. Ekumenický překlad. Praha, Československá biblická společnost, 1985.

¹³ “Firm belief in the reliability, truth or ability of someone or something” (Oxford dictionaries).

¹⁴ “The belief that somebody/something is good, sincere, honest and will not try to harm or trick you” (Oxford Advanced Learner’s Dictionary).

¹⁵ Luhmann, Niklas. *Trust and Power*. New York, John Wiley, 1979, str. 39.

bere, vkládá-li svou důvěru v autoritu. To platí v dnešní společnosti dvojnásobně, neboť dnes je autorita do velké míry naší osobní volbou a vlastním výběrem na sebe bereme i možné riziko zklamání. V podobném duchu uvažuje o důvěře polský sociolog Piotr Sztompka, který důvěru definuje jako „sázku na budoucí, ne zcela předvídatelné jednání druhých“.¹⁶ Jedná se tedy o aktivní čin vložení víry bez možnosti zcela kontrolovat výsledek. Neznamená to slepou důvěřivost, ale uvážené rozhodnutí k důvěře, založené na předchozí zkušenosti s danou osobou, či alespoň na převzatých informacích o ní. Určitou míru kontroly v aktu důvěry ještě více zdůrazňují teoretikové racionální volby, kteří vycházejí z představy člověka jako čistě racionálně jednajícího jedince. To znamená, že člověk se k důvěře rozhoduje v situaci, „kdy je poměr šance získat k šanci ztratit větší než poměr množství potenciální ztráty a množství potenciálního zisku.“¹⁷ Můžeme tedy shrnout, že oproti víře, kterou jsme vymezili jako „důvěřuji i přes svou zkušenost,“ důvěru můžeme definovat jako „důvěřuji, proto že mám (dobrou) zkušenost...“ Jak tuto zkušenost v dnešním pozdně moderním světě získáváme a o co ji opíráme?

Problém důvěry ve světě zprostředkovaném médiu

Způsob fungování dnešní postmoderní společnosti nás staví hned před několik problémů. Prvním problémem je předchozí zkušenost s něčím. Oproti člověku v tradiční společnosti, kterému základní zkušenosti s okolním světem sesbírané v mládí mohly vydržet po celý život, neboť svět se měnil jen velmi pomalu, dnešní člověk je „novinkami“ zahlcen prakticky každodenně. Například český neurofyziolog Josef Syka ve svých výzkumech lidského mozku poukazuje na skutečnost, že přívál informací, které zahlcují dennodenně naše mozky v podobě zpráv, videí, fotek, e-mailů, chatů a blogů, mění schopnost myšlení. Šedá kůra mozku „nestíhá“ kvalitní rozhodování, hloubavé přemýšlení ani pocity soucitu s druhými, tedy právě operace, které nás činí lidmi.¹⁸ Ve společnosti, kde se denně setkáváme s novými věcmi i lidmi, je opírání se o předchozí zkušenost zproblematizováno a navíc kapacita mozku je vyčerpávána zpracováním informací v neprospěch vytváření mezilidských vztahů.

¹⁶ Sztompka, Piotr. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge, Cambridge University Press, 1999, str. 25.

¹⁷ Coleman, James. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Harvard University Press, 1990, str. 99.

¹⁸ Bobůrková, Eva. Varování neurovědyce Syky: Lidský mozek začíná být přetížen! In *iDNES.cz*, publikováno 19. 6. 2010. Citováno 21. 12. 2015. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/varovani-neurovedce-syky-lidsky-mozek-zacina-byt-pretizen-po-5-zpr-archiv.aspx?c=A100618_131925_kavarna_chu.

Nemenší úskalí představuje osobní zkušenost. Vzhledem ke složitosti dnešní společnosti je většina našich zkušeností nějak zprostředkována – v lepším případě druhými lidmi, nejčastěji médií. Obraz našeho objektu důvěry tak přebíráme z médií, která se samozřejmě tváří, že slouží jako pouhý zprostředkovatel reality, přitom ale více či méně záměrně realitu přetvářejí. Dozvídáme-li se tak o nějaké věci, osobě, autoritě z médií, naši důvěru opíráme o „image“ vytvořený tímto médiem. Nasloucháme-li například slovům nějakého experta, jsou to slova částečně vytržená z kontextu, poskládaná do logiky režiséra podle kladených otázek, vytvářející dojem konstruovaný médiem. Zda prezentovaná osoba vypadne z média jako důvěryhodná, či nedůvěryhodná, je do velké míry určováno daným médiem. Vzhledem k tomu, že i média vědí, jak cenná je osobní důvěra, snaží se i situace, v kterých se jedná o čistě neosobní typ důvěry – například naše rozhodování o koupi určitého typu zboží – rámovat do typu důvěry osobní. Autoritou pro výběr dané značky jogurtu je pro nás ta starostlivá maminka, stále krásná, ale zároveň již ve středním věku, aby měla nějaké ty zkušenosti, usměvavá a k dětem vstřícná i v tom ranním shonu, vzorná manželka pečující i o tatínka, který stíhá jen šálek kávy, a tak doporučený kelímek jogurtu s müsli ve víčku stihne maminka alespoň vhodit do jeho pracovní aktovky. Zdá se, že díky jogurtu celá rodina žije šťastně, po čemž toužíme všichni, a tak při výběru z množství značek jogurtu v samoobsluze přece jen tu reklamovou značku zkusíme... třeba to zafunguje. Odkazem na každodenní situace a prosté touhy většiny lidí se tak médiím daří zaměňovat neosobní důvěru za osobní a vytvářet dojem osobně získané zkušenosti. Vedle toho také média velmi umně zacházejí s typem důvěry, na kterou se soustředí tato úvaha, a to je důvěra v experty.

Důvěra v experty

Jestliže v tradiční společnosti se důvěra mohla opírat o opakování známých jevů, stabilitu vztahů a byla uplatňována v relativně úzkém okruhu, především ve vztazích tváří v tvář, moderní a o to více postmoderní společnost tyto tradiční předpoklady pro důvěru poskytuje jen vzácně. Žijeme ve světě, který je naopak charakterizován neustálou proměnlivostí, nestabilitou, mnohostí, novostí a neznámým. Navíc se důvěra z oblasti vztahů tváří v tvář přesouvá stále více k důvěře v abstraktní systémy a má charakter beztvárných závazků, jak je nazývá britský sociolog Anthony Giddens. Poukazuje na to, že dnešní člověk je z velké části obklopen samými lidskými výtvy, usnadňujícími jeho život, ale množství a složitost těchto systémů jednotlivci neumožňuje jejich pochopení, a proto je téměř zcela závislý na expertních systémech a důvěře v ně. Přestože jedinec může do jisté míry vycházet ze své zkušenosti s funkčností či nefunkčností systémů a také z garancí expertních analýz, zůstává na princip důvěry v abstraktní systémy zcela

odkázán.¹⁹ Jestliže na jednu stranu lze na expertní vědění pohlížet jako na vesměs pozitivní věc, odvrácená tvář spočívá v absolutní odkázanosti lidí na experty, a tudíž přepuštění moci rozhodování o našem životě do cizích rukou. Spolehnutí se na experty sejevilo po dlouhou dobu jako přirozený důsledek rostoucí specializace v moderní společnosti. V případě, kdy do rukou experta vkládáme svou drahou televizi či počítač, jde o typ expertní důvěry založené na technických znalostech experta a jeho profesních schopnostech. Sztompka hovoří o instrumentální důvěře založené čistě racionálně, kde v případě zklamání nedochází k příliš velké újmě na straně důvěřujícího. V situaci, kdy do rukou experta, autority, vkládáme „věci“ osobnější – například pomoc při řešení manželské krize, při řešení našich psychických problémů – jedná se o typ takzvané axiologické důvěry, kdy od experta neočekáváme pouhé technické vědění, ale naše důvěra se začíná dotýkat i určitých hodnotových a morálních kvalit autority. Tento typ důvěry je typický právě pro autority z církevního prostředí, u nichž by měla být autorita založena primárně na jejich morálních kvalitách a jejich expertní vědění (například vystudovaná psychologie) je druhotná. V tomto vztahu důvěry se zvyšuje míra očekávání, ale také míra rizika, které na sebe důvěřující bere. Také důsledky zklamání jsou závažnější než při nezdařené opravě počítače, jak pro toho, kdo se na autoritu obrátil, tak pro autoritu samotnou. Tento typ expertní důvěry otevírá důležitou otázku přiměřené míry očekávání vůči autoritě, rozdělení odpovědnosti při rozhodování a mezi zasahování autority do osobního života druhých. Kde leží tyto hranice?

Extrémní a ohrožující postoje k autoritě

Roli autority či experta můžeme prakticky vymezit dvěma extrémními postoji. Na jedné straně velmi úzké vymezení role autority jako osoby předávající pouze své specializované vědění a distancující se od jakékoli odpovědnosti za důsledky konání, ke kterému expertní rady vedly. V dnešní společnosti se přitom jedná o dosti rozšířený způsob působení expertů, který na první pohled může vypadat zcela korektně, při bližším pohledu ale vychází ze značně pochybných premis. Za prvé uvažuje o člověku v paradigmatu racionální volby jako o racionálním jedinci sledujícím maximalizaci svého užitku. Předstírá, že autorita pouze předává objektivní informace, které příjemce racionálně zpracovává, vyhodnocuje a bez dalších emocionálních, kontextuálních či jiných překážek vykonává. Právě takovýto typ pojmání autority vedl dle polského sociologa Zygmunta Baumana k holocaustu ve 20. století.²⁰

¹⁹ Beck, Ulrich, Giddens, Anthony, Lash, Scott. *Reflexive modernization. Politics tradition and aesthetics in the modern social order*. Cambridge, Polity Press, 1994, str. 90.

²⁰ Bauman, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, SLON, 2003.

Byrokratický systém vystavěný na formální autoritě nahrazuje osobní odpovědnost poslušností k autoritě a morální odpovědnost nahrazuje odpovědností vůči efektivnímu vykonání příkazů dle pravidel. Bauman upozorňuje na to, že pokud bude i postmoderní společnost upřednostňovat efektivitu a přesné plnění pravidel bez jejich morální reflexe, hrozba holocaustu nám visí stále nad hlavami.

Druhým extrémem je situace, kdy se autorita staví do role boha a vůči své osobě nevyžaduje jen důvěru (tedy částečně racionálně či zkušenostně založené věření), ale slepou víru. Jak jsem ukázala na začátku, tento typ věření, vystavující jedince zcela napospas druhému, je pro mezilidský vztah nebezpečný. Autorita, která je takto vnímána či sama vyžaduje tento typ vztahu, má možnost zneužít své moci k manipulaci druhými. Přestože nejčastěji obviňujeme autoritu, která moci zneužila – například vůdce sekty manipulující jejími členy – je důležité nezapomínat, že bez vzdání se odpovědnosti a vydání se napospas autoritě ze strany důvěřujícího je manipulátor bezmocný. O selhání je tedy třeba uvažovat na obou stranách závislého vztahu: Jestliže jedna strana si hraje na boha, druhá strana si místo Boha staví lidskou modlu. Pro posouzení těchto dvou postojů není třeba být velkým znalcem Písma, vystačíme si se znalostí prvního a druhého přikázání desatera: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh...“ – tedy ty nejsi Bůh – a „nebudeš mít jiného boha mimo mne.“²¹ Tuto prastarou moudrost mohou moderní sociologické a psychologické poznatky o autoritě jen potvrdit.

Meze autority, důvěry v lidi a prostor pro víru

Být autoritou a nezneužít svého postavení není jednoduché. O to více je náročné být autoritou v době, která autoritami na jedné straně pohrdá s argumentem práva na absolutní svobodu jedince a zároveň v důsledku obav z odpovědnosti za rozhodování vkládá v autority přehnaná očekávání. Jedná se na jedné straně o vztah nedůvěry k autoritám a na straně druhé o slepou víru v ně. V postavení autority je proto dobré pokusit si vymezit hranice svých pravomocí, dosahu svého vlivu, samozřejmě s vědomím toho, že pole vlivu autority si nevytváří jen autorita sama, ale je spoluvytvářeno dalšími aktéry. Přesto je možné si vytyčit tři obecné principy, jejichž úspěšnost uplatnění v praxi se vždy bude lišit dle konkrétního kontextu.

První zásada se týká uvědomění si mezi své odpovědnosti. Autorita by měla bezpochyby splňovat kritéria důvěryhodného objektu, jak byla uvedena na začátku, tedy „někoho, kdo je upřímný a poctivý a nebude se nás snažit nijak poškodit či oklamat.“ Odpovědnost musí přebírat samozřejmě

²¹ Bible. Ekumenický překlad. Praha, Československá biblická společnost, 1985, Druhý Mojžíšova, kap. 20, verš 2–3.

za pravdivost vyřčených slov a za korektní odvolávání se ke zdroji, ať už se jedná o vědeckou studii, či verš z Bible. Zde by ale ideálně měla odpovědnost ze strany experta, autority, končit a přecházet v určitém překryvu do oblasti odpovědnosti důvěřující strany.

Druhý princip představuje pluralita autorit a dialogičnost důvěry. V dnešním komplexním a globalizovaném světě by se měla autorita spíše vyvarovat postavení jediné autority. Větší počet autorit sice komplikuje proces rozhodování, ale na druhou stranu umožňuje nahlížet daný problém z více možných perspektiv. Navíc správný pohled utvářející se jak v dialogu mezi jednotlivými autoritami, tak mezi autoritou a na ní spoléhajícím jedincem rozděluje výše zmiňovanou odpovědnost mezi jednotlivé aktéry a nutí důvěřujícího jedince k samostatnému přemýšlení. Rolí autority, jak jsem uvedla dříve, je někoho podpořit v rozhodnutí, posílit v jednání, ne ho mechanisticky řídit.

Konečně úhelným kamenem je již zmíněný princip „nehraní si na bohy“. Role pro mnohé jistě lákavá a se stoupající mocí se posilující, což dokazují i neurologické výzkumy, poukazující na fyziologické změny na mozku v důsledku vzniku závislosti na moci. Většinou to ale bývá počátek konce autority. Důvěra je totiž založena na očekávání, že druhý ovládne svou svobodu a nezneužije část naší svobody, kterou vkládáme do jeho rukou, jak říká Luhmann. Skutečná autorita by měla poukazovat jak na omezenost svého vědění, tak na obecnou omezenost lidského vědění jako takového. Církevní autority, které by k tomu vzhledem k víře v Boha, který je Pravdou, a zároveň vzhledem k obeznámenosti s četným selháváním i Bohem vyvolených lidí měly mít nejbližší, mají přitom k tomuto postoji často nejdále. Domnívám se, že hlavním důvodem je zde skutečnost, že církve v mnohém vychází ještě z pojetí autority v tradiční společnosti, a v důsledku toho není divu, že její autorita se v dnešním postmoderně uvažujícím světě nesetkává s takovou odezvou. Jako bychom někdy chtěli lidi o neomylnosti a velikosti Boží přesvědčovat svou vlastní neomylností. A není přitom cesta k ukázání na Boha postmodernímu člověku zcela opačná? Nevznikl by poukázáním na omezenost důvěry v lidskou autoritu nový prostor pro víru – víru v nějaký vyšší princip, kterému nehrozí, že by se snažil člověka ovládat, neboť ho sám stvořil jako svobodnou bytost... pro víru v Boha? ■